

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
مَنْ عَمِلْ سَئِئْرًا فَلْيَرْجُ
عَذَابَ اللَّهِ الْكَبِيرِ

١٤٤٩٣٢ - ٢٠١٨٢٣

دانشگاه شیراز

دانشکده کشاورزی

گروه اقتصاد کشاورزی

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته توسعه روستایی

عنوان

بررسی نقش اعتبارات شعب روستایی بانک کشاورزی استان قزوین در توسعه روستایی

در سالهای ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵

استادان راهنما

دکتر رسول محمدرضایی دکتر حسین راحلی

استاد مشاور

دکتر حقیقت

پژوهشگر

کبری نوری

تیر ماه ۱۳۸۹

کتابخانه اساتید دانشگاه شیراز
نسخه درک

۱۳۸۹ / ۸ / ۹

۱۴۴۹۳۲

عظیم گم ہے

پدر و مادر عزیزم کہ دعای خیرشان، ہموارہ بدرتہی را ہم بود.

عظیم گم ہے

ہمسرمہر بانم کہ با صبر و شکیبایی خود مشوق و راہکشایم در تمامی مراحل زندگی ہستند.

تقدیر و تشکر

خداوند جان آفرین را به دستبندی کران غنچه پارس می گویم که توانم و او تا بزرگ دیگری از دفتر زندگی را با بهر زوی و رقی زد و به الحسب بی پایان یگانه اش و
آستاز را دیگر می بایستم.

در توانایی انجام این تحقیق افتخار آن را داشتم تا از محضر علم و ادب بسیاری از اساتید ارزنمند بهره‌اگر فتنه و سودا جویم. جای آن دارد تا نامسازترین مرتسب
قدر دانی خود را نسبت به الحسب این بزرگ اندیشان به پاس رهنمودهای ارزنده‌ی ایشان تقدیر دارم.

بهترین پاس با تقدیم اساتید فرزانه و بزرگوارم جناب آقای دکتر رسول محمد رضایی و دکتر حسین راضی. غافل از سرشار و گرانمای امید بخش وجودشان که علاوه بر
استادان ما معلم اخلاق و اسطوره سنگینی بودند و بهار و باثرف نگری و علم و دانش دقیق خود را بنامم همراه و یاور من بودند و از دنیای علم و معرفت ایشان بهره‌ا
بردم که مرا تا بدید یون ایشان خواهد ساخت.

با تشکر فراوان از استاد که تقدیر و بزرگواری جناب آقای دکتر جعفر حقیقت که با مشاوره‌های راهنما و ارزشمند خود همیشه مشوق و با سپهری کثافت پذیرای من بودند و به
خاطر نامی مشتت دوزحالی که تحمل شدند و خاطر نامی محبت ایشان.

همچنین از کمیته‌ی اساتید دانشکده‌ی کشاورزی، گروه اقتصاد به پاس محبت‌های بی دریغشان که هرگز فروکش نمی‌کند و در حول دوروی کارشناسی ارشد از محضر ایشان
بهره‌های وافر بردم. بسیار سپاسگزارم.

و جناب آقای علی محمدی کارشناس تحقیقات، سازمان آموزش و پرورش استان قزوین نیز به کمال تشکر و قدر دانی را دارم.

کبری نوری تیرماه ۱۳۸۹

نام خانوادگی: نوری نام: کبری

عنوان پایان نامه: بررسی نقش اعتبارات شعب روستایی بانک کشاورزی استان قزوین در توسعه روستایی درسال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵

استادان راهنما: دکتر رسول محمد رضایی - دکتر حسین راحلی

استاد مشاور: دکتر حقیقت

مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد رشته: مهندسی کشاورزی گرایش: توسعه روستایی
دانشگاه: تبریز دانشکده: کشاورزی

کلید واژه‌ها: استان قزوین، اعتبار، بانک کشاورزی، توسعه روستایی، شاخص‌های توسعه.

چکیده:

با در نظر گرفتن اینکه حدود ۳۱/۵ درصد (۲۲ میلیون نفر) از جمعیت کشورمان در روستاها زندگی می‌کنند و نظر به اینکه بانک کشاورزی عمده‌ترین تامین‌کننده منابع اعتباری روستاییان است پس به راحتی می‌توان به نقش بانک کشاورزی در توسعه روستایی که بستر اولیه و عمده توسعه ملی است پی برد. در این تحقیق برای بررسی نقش اعتبارات شعب روستایی بانک کشاورزی استان قزوین در توسعه روستایی در سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ ابتدا با استفاده از ۴۶ شاخص سطح توسعه بخش‌های تحت پوشش و ۲۴ شاخص سطح توسعه روستاهای تحت پوشش هر کدام از بخش‌ها در دو سال ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ سنجیده شد. با توجه به سطوح توسعه‌یافتگی و میزان اعتبارات اختصاص یافته به هر کدام از مناطق و با استفاده از رگرسیون رابطه بین اعتبارات و سطح توسعه‌یافتگی بررسی گردید که نتایج حاکی از معنی‌دار بودن رابطه بین این دو بود. همچنین مقایسه ضرایب تعیین در سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ نشان داد که همه ضرایب تعیین در کلیه مناطق تحت پوشش شعب روستایی بانک کشاورزی در سال ۱۳۸۵ نسبت به سال ۱۳۷۵ افزایش داشته است. این بدان معناست که رابطه بین سطح توسعه روستایی و اعتبارات در تمامی مناطق روستایی در سال ۱۳۸۵ دارای همبستگی بالاتر از این رابطه در سال ۱۳۷۵ است. نظربه اینکه میزان اعتبارات در طی این دو سال افزایش پیدا کرده در نتیجه می‌توان گفت که یکی از عوامل اساسی افزایش شاخص‌های توسعه روستایی، افزایش سطح اعتبارات روستایی است. در نتیجه مسئولین امر با تسهیل شرایط دریافت وام برای روستاییان و کم کردن موانع، به راحتی می‌توانند در راستای توسعه روستایی که غایت آن توسعه در سطح ملی است نقش بسزایی داشته باشند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: کلیات تحقیق
۱	۱-۱ مقدمه.....
۲	۲-۱ بیان مسئله.....
۵	۳-۱ ضرورت و اهمیت موضوع.....
۹	۴-۱ اهداف تحقیق.....
۹	۱-۴-۱ هدف اصلی.....
۹	۲-۴-۱ اهداف فرعی.....
۹	۵-۱ سؤالات تحقیق.....
۱۰	۶-۱ تعریف واژه ها.....
۱۰	۱-۶-۱ اعتبار.....
۱۰	۲-۶-۱ بانک کشاورزی.....
۱۱	۳-۶-۱ بخش.....
۱۱	۴-۶-۱ توسعه.....
۱۱	۵-۶-۱ توسعه روستایی.....
۱۲	۶-۶-۱ روستا.....
۱۲	۷-۶-۱ شاخص های توسعه.....

فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه تحقیق

۱۳	۱-۲- مقدمه.....
۱۳	۲-۲- مفهوم و تعاریف توسعه.....
۱۵	۳-۲- نگاهی به تاریخچه بحث توسعه.....
۱۷	۱-۳-۲- توسعه اقتصادی.....
۱۸	۲-۳-۲- توسعه اجتماعی.....
۱۹	۳-۳-۲- توسعه فرهنگی.....
۱۹	۴-۳-۲- توسعه سیاسی.....
۲۰	۵-۳-۲- توسعه انسانی.....
۲۱	۶-۳-۲- توسعه پایدار.....
۲۲	۷-۳-۲- توسعه روستایی.....
۲۶	۴-۲- نقش منابع مالی در توسعه روستائی.....
۲۶	۱-۴-۲- رویکرد تامین مالی در مناطق روستایی.....
۲۷	۲-۴-۲- ضرورت ایجاد بانک و موسسات مالی.....
۲۷	۳-۴-۲- نقش بانک کشاورزی در توسعه روستایی.....
۳۳	۵-۲- پیشینه تحقیق.....
۳۸	۶-۲- جمع بندی.....
۳۹	۱-۶-۲- شاخص های اقتصادی.....
۴۰	۲-۶-۲- شاخص های آموزشی.....
۴۱	۳-۶-۲- شاخص های بهداشتی - درمانی.....
۴۲	۴-۶-۲- شاخص های زیر بنایی.....
۴۴	۵-۶-۲- شاخص های جمعیتی.....

فصل سوم: مواد و روش ها

- ۱-۳- مقدمه..... ۴۵
- ۲-۳- نوع تحقیق..... ۴۵
- ۳-۳- جامعه آماری..... ۴۵
- ۴-۳- فرضیه‌های تحقیق..... ۴۶
- ۵-۳- روش جمع آوری اطلاعات و ابزار تحقیق..... ۴۶
- ۶-۳- روش‌های مختلف رفع اختلاف مقیاس شاخص‌ها..... ۵۲
- ۷-۳- روش‌های تعیین وزن برای شاخص‌های مختلف توسعه..... ۵۳
- ۸-۳- روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها..... ۵۴
- ۹-۳- جمع بندی..... ۵۹

فصل چهارم: یافته های تحقیق

- ۱-۴- مقدمه..... ۶۰
- ۲-۴- تجزیه و تحلیل توصیفی..... ۶۰
- ۱-۲-۴- تحلیل توصیفی آمار جمعیت و آبادی‌ها..... ۶۰
- ۲-۲-۴- آمار توصیفی جمعیت بر حسب جنسیت و سواد..... ۶۲
- ۳-۲-۴- تحلیل توصیفی آمار مدارس..... ۶۲
- ۴-۲-۴- تحلیل توصیفی آمار متغیرهای بهداشتی - درمانی..... ۶۳
- ۵-۲-۴- تحلیل توصیفی آمار سطح زیر کشت..... ۶۵
- ۶-۲-۴- میزان اعتبارات تخصیص یافته به هر کدام از بخش‌های تحت پوشش شعب روستایی بانک در دو مقطع زمانی ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵..... ۶۶
- ۳-۴- تجزیه و تحلیل استنباطی..... ۶۶
- ۱-۳-۴- توسعه بخش‌های تحت پوشش شعب روستایی بانک کشاورزی در سال ۱۳۷۵..... ۶۶

- ۴-۳-۲- توسعه بخش‌های تحت پوشش شعب روستایی بانک کشاورزی در سال ۱۳۸۵..... ۶۷
- ۴-۳-۳- مقایسه سطح توسعه بخش‌ها در دو مقطع زمانی ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵..... ۶۷
- ۴-۳-۴- توسعه بخش‌های تحت پوشش شعب روستایی بانک به لحاظ برخورداری از شاخص‌های زیر بنایی، جمعیتی، آموزشی، بهداشتی و اقتصادی در سال ۱۳۷۵..... ۶۸
- ۴-۳-۵- توسعه بخش‌های تحت پوشش شعب روستایی بانک به لحاظ برخورداری از شاخص‌های زیر بنایی، جمعیتی، آموزشی، بهداشتی و اقتصادی در سال ۱۳۸۵..... ۶۹
- ۴-۳-۶- مقایسه توسعه بخش‌های تحت پوشش به لحاظ برخورداری از شاخص‌های زیربنایی، جمعیتی، آموزشی، بهداشتی و اقتصادی در دو مقطع زمانی ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵..... ۷۰
- ۴-۳-۷- بررسی تفاوت بین سطح توسعه یافتگی بخش‌ها در سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵..... ۷۱
- ۴-۳-۸- بررسی رابطه بین میزان اعتبارات پرداختی شعب روستایی بانک کشاورزی و توسعه مناطق روستایی تحت پوشش به تفکیک در سال ۱۳۷۵..... ۷۲
- ۴-۳-۹- بررسی رابطه بین میزان اعتبارات پرداختی شعب روستایی بانک کشاورزی و توسعه مناطق روستایی تحت پوشش به تفکیک در سال ۱۳۸۵..... ۷۶
- ۴-۳-۱۰- مقایسه رابطه بین میزان اعتبارات پرداختی شعب روستایی بانک کشاورزی و توسعه مناطق روستایی تحت پوشش به تفکیک در دو مقطع ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵..... ۷۸

فصل پنجم: نتیجه‌گیری و پیشنهادها

- ۵-۱- نتیجه‌گیری..... ۷۹
- ۵-۲- پیشنهادها..... ۸۳
- فهرست منابع..... ۸۴
- چکیده انگلیسی..... ۹۲

فهرست شکل‌ها

- شکل ۳۱-۴۱: چارجوب محاسبه شاخص‌های ترکیبی و سنجش سطح توسعه ۵۸
- شکل ۴۱-۵۱: مقایسه سطح توسعه بخش‌های تحت پوشش شعب روستایی بانک کشاورزی در دو مقطع زمانی ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ ۶۸
- شکل ۵۱-۶۲: مقایسه سطح برخورداری بخش‌های تحت پوشش شعب روستایی بانک کشاورزی از شاخص‌های ترکیبی زیربنایی، جمعیتی، آموزشی، بهداشتی و اقتصادی در سال ۱۳۷۵ ۶۹
- شکل ۵۱-۶۳: مقایسه سطح برخورداری بخش‌های تحت پوشش شعب روستایی بانک کشاورزی از شاخص‌های ترکیبی زیربنایی، جمعیتی، آموزشی، بهداشتی و اقتصادی در سال ۱۳۸۵ ۷۰
- شکل ۵۱-۶۴: مقایسه سطح نسبی بخش‌های تحت پوشش شعب روستایی بانک کشاورزی به لحاظ برخورداری از شاخص‌های زیربنایی، جمعیتی، آموزشی، بهداشتی و اقتصادی در دو مقطع زمانی ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ ۷۱

فهرست جداول

- جدول ۳۱-۴۱: لیست متغیرهای جمع آوری شده برای ساخت شاخص‌ها ۵۸
- جدول ۳۱-۴۲: لیست شاخص‌های مورد استفاده برای سنجش سطح توسعه در بخش‌های تحت پوشش شعب روستایی استان قزوین ۵۹
- جدول ۳۱-۴۳: لیست شاخص‌ها در سطح روستا ۵۱
- جدول ۳۱-۴۴: ماتریس شاخص‌ها ۵۶
- جدول ۳۱-۴۵: ماتریس شاخص‌های هم‌مقیاس شده ۵۷
- جدول ۳۱-۴۶: مقدار ویژه مربوط به شاخص‌ها ۵۷
- جدول ۳۱-۴۷: وزن‌های استخراج شده ۵۷
- جدول ۳۱-۴۸: نتایج مربوط به تحلیل مؤلفه‌های اصلی ۵۸
- جدول ۵۱-۴۹: توزیع فراوانی آبادی‌های تحت پوشش شعب روستایی بانک کشاورزی استان قزوین ۶۱
- جدول ۵۱-۴۲: توزیع فراوانی تعداد خانوار بخش‌های تحت پوشش شعب روستایی بانک کشاورزی استان قزوین ۶۱

جدول ۵-۳) توزیع فراوانی تعداد جمعیت بخش‌های تحت پوشش شعب روستایی بانک کشاورزی استان قزوین.....	۶۱
جدول ۵-۴) فراوانی جمعیت باسواد بر حسب جنس در سال ۱۳۷۵ بخش‌های تحت پوشش شعب روستایی بانک کشاورزی استان قزوین.....	۶۲
جدول ۵-۵) فراوانی جمعیت باسواد بر حسب جنس در سال ۱۳۸۵ بخش‌های تحت پوشش شعب روستایی بانک کشاورزی استان قزوین.....	۶۲
جدول ۵-۶) فراوانی تعداد مدارس در سال ۱۳۷۵ بخش‌های تحت پوشش شعب روستایی بانک کشاورزی استان قزوین.....	۶۳
جدول ۵-۷) فراوانی تعداد مدارس در سال ۱۳۸۵ بخش‌های تحت پوشش شعب روستایی بانک کشاورزی استان قزوین.....	۶۳
جدول ۵-۸) فراوانی تعداد خانه‌ها و مراکز بهداشتی در سال ۱۳۷۵ بخش‌های تحت پوشش شعب روستایی بانک کشاورزی استان قزوین.....	۶۵
جدول ۵-۹) فراوانی تعداد خانه‌ها و مراکز بهداشتی در سال ۱۳۸۵ بخش‌های تحت پوشش شعب روستایی بانک کشاورزی استان قزوین.....	۶۵
جدول ۵-۱۰) فراوانی تعداد پزشک و پیراپزشک در سال ۱۳۷۵ بخش‌های تحت پوشش شعب روستایی بانک کشاورزی استان قزوین.....	۶۵
جدول ۵-۱۱) توزیع فراوانی تعداد پزشک و پیراپزشک در سال ۱۳۸۵ بخش‌های تحت پوشش شعب روستایی بانک کشاورزی استان قزوین.....	۶۵
جدول ۵-۱۲) توزیع فراوانی مساحت ارضی و باغ و نهالستان‌ها در سال ۱۳۸۵ در سطح بخش‌های تحت پوشش شعب روستایی.....	۶۵
جدول ۵-۱۳) میزان اعتبارات دریافتی توسط شعب روستایی بانک کشاورزی در دو مقطع ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵.....	۶۶
جدول ۵-۱۴) سطح توسعه بخش‌های تحت پوشش شعب روستایی بانک کشاورزی در سال ۱۳۷۵.....	۶۷
جدول ۵-۱۵) سطح توسعه بخش‌های تحت پوشش شعب روستایی بانک کشاورزی در سال ۱۳۸۵.....	۶۷

جدول ۵-۱۱۶: مقایسه سطح توسعه بخش‌های تحت پوشش شعب روستایی بانک کشاورزی در دو مقطع زمانی ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵.....	۶۸
جدول ۵-۱۱۷: سطح برخورداری بخش‌های تحت پوشش شعب روستایی بانک کشاورزی از شاخص‌های ترکیبی زیر بنایی، جمعیتی، آموزشی، بهداشتی و اقتصادی در سال ۱۳۷۵.....	۶۸
جدول ۵-۱۱۸: سطح برخورداری بخش‌های تحت پوشش شعب روستایی بانک کشاورزی از شاخص‌های ترکیبی زیر بنایی، جمعیتی، آموزشی، بهداشتی و اقتصادی در سال ۱۳۸۵.....	۷۰
جدول ۵-۱۱۹: مقایسه سطح بخش‌های تحت پوشش شعب روستایی بانک کشاورزی به لحاظ برخورداری از شاخص‌های زیر بنایی، جمعیتی، آموزشی، بهداشتی و اقتصادی در دو مقطع زمانی ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵.....	۷۱
جدول ۵-۱۲۰: بررسی تفاوت بین سطح توسعه‌یافتگی بخش‌ها در سالهای ۱۳۷۵.....	۷۲
جدول ۵-۱۲۱: بررسی تفاوت بین سطح توسعه‌یافتگی بخش‌ها در سالهای ۱۳۸۵.....	۷۲
جدول ۵-۱۲۲: سطح توسعه مناطق روستایی بخش‌های تحت پوشش شعب روستایی بانک کشاورزی به تفکیک در سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵.....	۷۳
جدول ۵-۱۲۳: مقدار ضرایب تعیین میزان اعتبارات بر سطح توسعه روستایی در سال ۱۳۷۵.....	۷۵
جدول ۵-۱۲۴: محاسبه رگرسیون در سال ۱۳۷۵.....	۷۵
جدول ۵-۱۲۵: خلاصه جدول رگرسیونی در سال ۱۳۷۵.....	۷۶
جدول ۵-۱۲۶: مقدار ضرایب تعیین میزان اعتبارات بر سطح توسعه روستایی در سال ۱۳۸۵.....	۷۷
جدول ۵-۱۲۷: محاسبه رگرسیون در سال ۱۳۸۵.....	۷۷
جدول ۵-۱۲۸: خلاصه جدول رگرسیونی در سال ۱۳۸۵.....	۷۷
جدول ۵-۱۲۹: مقدار ضرایب رگرسیون تعیین و β در دو مقطع ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵.....	۷۸

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

طی سال‌های گذشته، همواره توسعه روستاها یکی از دغدغه‌ها و چالش‌های سیاست‌گذاران و مسئولان کشور بوده است زیرا، بخش عظیمی از اقتصاد کشور به تولیدات کشاورزی و فعالیت‌های وابسته به آن متکی است. بخش کشاورزی ۲۲ درصد اشتغال کشور، ۲۲ درصد صادرات غیر نفتی و ۱۵ درصد ارزش افزوده کل کشور را به خود اختصاص داده است که این فعالیت غالباً در مناطق روستایی انجام می‌گیرد (ماهیکار، ۱۳۸۸).

همانطور که می‌دانیم از بسترهای اولیه و عمده رشد و توسعه در کشورهای در حال توسعه دسترسی مطلوب به سرمایه و بکارگیری صحیح و اصولی منابع سرمایه ای موجود می‌باشد و کشاورزی همواره بنا به ماهیت آن در صورت کاستی دیگر منابع از جمله پس‌اندازهای شخصی نیاز به انواع اعتبارات مالی دارد که بانک کشاورزی از عمده‌ترین موسسات مالی تامین‌کننده منابع اعتباری بخش کشاورزی می‌باشد، گر چه این بانک در اکثر دوره فعالیت خود اغلب زیان‌ده یا دارای سودآوری پایین‌تری بوده، اما توانسته نقش مهمی در مبارزه با فقر روستایی، حمایت از کشاورزان و توسعه روستایی ایفا نماید.

بانک کشاورزی به عنوان یکی از اصلی‌ترین منابع تامین‌کننده اعتبارات روستایی نقش مهمی در توسعه روستایی دارد و با توجه به نقش برنامه‌ریزی در دستیابی به اهداف توسعه و در نظر گرفتن این مطلب که برنامه‌ریزی به عنوان یک فرآیند دارای مراحل مختلفی از جمله تهیه برنامه، اجرا، نظارت و ارزشیابی می‌باشد، آگاهی از سطح توسعه‌یافتگی روستاها و آگاهی از نقش اعتبارات بانک کشاورزی در ایجاد این امر، جهت برنامه‌ریزی توسعه امری اجتناب‌ناپذیر است و در راستای تحقق این هدف، این تحقیق به تعیین سطح توسعه‌یافتگی نواحی روستایی تحت پوشش شعب روستایی بانک

کشاورزی استان قزوین و بررسی نقش اعتبارات تخصیص یافته به این مناطق در رسیدن به توسعه به صورت تطبیقی در سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ پرداخته تا با توجه به آن برنامه‌هایی متناسب با توسعه- یافتگی مناطق روستایی استان توسط سیاست‌گذاران و مسئولان ذیربط تهیه و اجرا گردد.

۱-۲- بیان مسئله

از چند سده اخیر و با رشد پر شتاب صنعت و فناوری در جهان، عقب‌ماندگی مناطق روستایی بیشتر عیان گردیده است. از آنجایی که عموماً روستاییان نسبت به شهرنشینان دارای درآمد کمتری هستند و از خدمات اجتماعی ناچیزی برخوردار هستند، اقشار روستایی، فقیرتر و آسیب‌پذیرتر محسوب می‌شوند که بعضاً منجر به مهاجرت آنان به شهرها می‌شود. علت این امر پراکندگی جغرافیایی روستاها، نبود صرفه اقتصادی برای ارائه خدمات اجتماعی، حرفه‌ای و تخصصی نبودن کار کشاورزی (کم بودن بهره‌وری)، محدودیت منابع ارضی (در مقابل رشد جمعیت) و عدم مدیریت صحیح مسئولان بوده است. به همین جهت، برای رفع فقر شدید مناطق روستایی، ارتقای سطح و کیفیت زندگی روستاییان، ایجاد اشتغال و افزایش بهره‌وری آنان، تمهید " توسعه روستایی " متولد گردید (ازکیا، ۱۳۸۵).

بنابر موارد مذکور، برنامه‌های توسعه روستایی، جزئی از برنامه‌های توسعه هر کشور محسوب می‌شوند که برای دگرگون‌سازی ساخت اجتماعی- اقتصادی جامعه روستایی بکار می‌روند. اینگونه برنامه‌ها را که دولت‌ها و یا عاملان آنان در مناطق روستایی پیاده می‌کنند، دگرگونی اجتماعی براساس طرح و نقشه نیز می‌گویند. این امر در میان کشورهای جهان سوم که دولت‌ها نقش اساسی در تجدید ساختار جامعه به منظور هماهنگی با اهداف سیاسی و اقتصادی خاصی به عهده دارند، مورد پیدا می‌-

کند. از سوی دیگر توسعه روستایی را می‌توان عاملی در بهبود شرایط زندگی افراد متعلق به قشر کم-درآمد ساکن روستا و خودکفاسازی آنان در روند توسعه کلان کشور دانست (همان منبع).

یکی از چالش‌های اساسی بر سر راه دستیابی به توسعه روستایی، بهبود شرایط زندگی به ویژه برای روستاییان فقیر است. براساس نتایج آمارگیری سال ۱۳۸۵، جمعیت کشور بالغ بر ۷۰ میلیون نفر بود که سهم شهرنشینان ۶۸/۵٪ (۴۸ میلیون نفر) و روستا نشینان ۳۱/۵٪ (۲۲ میلیون) بوده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۶).

همانطور که مشاهده می‌گردد بخش زیادی از جمعیت کشور در مناطق روستایی سکونت دارند و شغل اصلی آنان نیز کشاورزی است؛ بنابراین، دستیابی به توسعه روستایی بدون توجه به بخش کشاورزی و بهبود وضعیت این بخش ممکن نخواهد بود. ضمناً ماهیت فعالیتهای کشاورزی و کوچک مقیاس بودن تولید در بخش کشاورزی ایران و کشورهای در حال توسعه تنگنمایی را بر تولیدکنندگان و فعالان این بخش تحمیل می‌کند که محدودیت‌های اعتباری و کمبود نقدینگی و سرمایه در گردش از جمله تنگناهاست (رحیمی سوره و میر، ۱۳۸۶). در مباحث توسعه روستایی و کشاورزی یکی از راه‌های رفع مشکل مالی کشاورزان، اعطای اعتبارات است و نقش مهمی در تمرکز و جهت‌دهی به سرمایه‌های اندک روستاییان و ایجاد روحیه مشارکت و کار گروهی دارد (اسکاپ^۱، ۱۹۹۴).

کمبود سرمایه به عنوان یکی از مهمترین عوامل تولید یکی از مشکلات اساسی جامعه روستایی و بخش کشاورزی ایران به شمار می‌آید. از طرف دیگر تمایل محدود بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در تولیدات کشاورزی، به علت ریسک بالا و پایین بودن سود مورد انتظار، نیز مشکل مهم

1- United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (ESCAP).

دیگر این بخش محسوب می‌شود. لذا خارج ساختن زندگی کشاورزان و روستاییان فقیر از چرخه فقر که بخش مهمی از برنامه‌های توسعه‌ای و سیاست‌های فقرزدایی کشورهای در حال توسعه می‌باشد، نیازمند تشکیل سرمایه و تامین مالی در جامعه روستایی و بخش کشاورزی است (معمد و خدارحمی، ۱۳۸۳).

همانطور که می‌دانیم کشاورزی بنا به ماهیت آن نیاز به انواع اعتبارات دارد (عرب مازار و خدارحمی، ۱۳۸۲) و از میان بانک‌ها، بانک کشاورزی از عمده‌ترین موسسات مالی تامین‌کننده منابع اعتباری بخش کشاورزی می‌باشد.

ایجاد بانک‌های کشاورزی با هدف هدایت اعتبارات دولتی و سایر خدمات مالی به بهره‌برداران روستایی و کشاورزی که بانک‌های تجاری رغبت کمتری به ارائه خدمت به آنها داشتند، از اوایل دهه ۱۹۵۰ میلادی مورد توجه قرار گرفت. این بانک‌ها اگر چه در اکثر دوره فعالیت خود اغلب زیان‌ده یا دارای سودآوری پایین بوده‌اند، اما توانسته‌اند نقش مهمی در مبارزه با فقر روستایی، حمایت از کشاورزان و توسعه بخش کشاورزی را ایفا نمایند. اسکاپ نیز هدف از اعطای اعتبار به کشاورزان و روستاییان را فقرزدایی، ترویج و آموزش کشاورزی، اشتغال‌زایی و درآمدزایی، توسعه اجتماعی، افزایش خوداتکایی و حفظ عزت نفس آنان می‌داند (اسکاپ، ۱۹۹۴). که همه این موارد بخشی از شاخص‌های توسعه می‌باشند که با رشد و افزایش این شاخص‌ها، مسلماً روند توسعه نیز افزایش یافته و روستاهای ما به توسعه دست خواهند یافت.

با توجه به تعاریف و موارد مذکور و آگاهی از اینکه توسعه روستایی یک فرایندی چند بعدی است که هدف نهایی آن بهبود سطح زندگی و کیفیت محیط با جهت‌گیری به سوی فقیران روستایی از

طریق تسهیل دسترسی به منابع، اعتبارات، خدمات پایه، اشتغال و فعالیت‌های درآمدزاست (اکسین^۱، ۱۹۹۷). از آنجا که بانک کشاورزی به عنوان یک نهاد عمده ارائه‌دهنده تسهیلات به روستاییان فعالیت خود را در استان قزوین از سال ۱۳۳۲ آغاز نموده و با توجه به اینکه تا کنون پس از انقلاب اسلامی مطالعه‌ای در مورد نقش اعتبارات بانکی در توسعه‌یافتگی مناطق روستایی صورت نگرفته است بنابراین مسئله اصلی تحقیق این است که طی سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ وضعیت شاخص‌های توسعه روستایی در استان قزوین چه تغییری کرده است و اعتبارات بانک کشاورزی در روستاهای تحت پوشش چه تاثیری داشته است؟

۱-۳- ضرورت و اهمیت موضوع

نقش و جایگاه روستاها در فرایندهای توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در مقیاس محلی، منطقه-ای، ملی و بین‌المللی و پیامدهای توسعه‌نیافتگی مناطق روستایی چون فقر گسترده، نابرابری فزاینده، رشد سریع جمعیت، بیکاری، مهاجرت، حاشیه‌نشینی شهری و غیره موجب توجه به توسعه روستایی و حتی تقدم آن بر توسعه شهری گردیده است. به نظر مایکل تودارو^۲ ضرورت تقدم و توجه به توسعه روستایی نسبت به توسعه شهری به این علت نیست که اکثریت جمعیت جهان سوم در مناطق روستایی قرار دارند، بلکه به این علت است که راه‌حل نهایی مسئله بیکاری شهری و تراکم جمعیت، بهبود محیط روستایی است. با برقراری تعادل مناسب بین امکانات اقتصادی شهر و روستا و نیز ایجاد شرایط مناسب برای مشارکت وسیع مردم در تلاش‌هایی که برای توسعه ملی صورت می‌گیرد و متمتع شدن از مواهب آن، کشورهای در حال توسعه گام بزرگی در جهت تحقق معنای حقیقی توسعه

^۱ - Axinn

^۲ - Michael Twodaro

برخواهند داشت (تودارو نقل از فرجادی، ۱۳۸۳). فریدمن^۱ و ویتز^۲ از صاحب‌نظران مکتب روهوت هستند که در چارچوب توسعه همه‌جانبه روستایی به طرح الگوهایی چون توسعه‌روستایی- شهری می‌پردازند و توسعه روستایی را فراتر از توسعه شهری در نظر می‌گیرند و توسعه ملی را در گرو توسعه روستایی می‌دانند. تولن^۳ هم معتقد است که جهان سوم از طریق برنامه‌ریزی روستایی و توسعه روستاهاست که به توسعه دست می‌یابد، و نه از طریق بهره‌گیری از گسترش خیالی منافع توسعه شهرها در روستاها (تولن نقل از اوکتایی، ۱۳۶۸).

عمومیت بحث توسعه روستایی عمدتاً به دلیل شکست راهبردهای رشد و تکنوکراتیک دهه پنجاه و شصت در بیشتر کشورهای در حال توسعه است. در این دوره یک خوشبینی مفرط برای کارگزاران و تصمیم‌گیرندگان وجود داشت که به افزایش تولید و درآمد سرانه از طریق برنامه‌های کشاورزی و صنعتی طراحی شده اطمینان داشتند. اما تجربه تاریخی این خوشبینی را تایید نکرد و موفقیت حاصل شده از برنامه‌ها، به خصوص در روستاها، صرفاً به نفع طبقه برخوردار و نخبگان محلی تمام شد، شکاف طبقات تشدید شد و منافع حاصل شده بر خلاف تصور آن‌ها هرگز به بخش‌های پایین جامعه چکه نکرد. در نتیجه وابستگی بخش‌های روستایی به مراکز شهرها افزایش یافت. در چنین فضایی در دهه هفتاد توسعه روستایی به مورد توجه قرار گرفت و نیز زمینه‌هایی چون:

این واقعیت که دو سوم جمعیت روستایی کشورهای در حال توسعه در مناطق روستایی زندگی می‌کنند و درصد بالایی از این جمعیت در کشورهای فقیر قرار دارند که دارای نرخ رشد بالایی از جمعیت نیز هستند. تشدید نابرابری‌ها و میزان بیکاری و مهاجرت روستاییان به شهرها و مشکلات حادث شده از افزایش جمعیت شهرها، چون رشد حاشیه‌نشینی و ناموزون شدن شهرها. موفقیت

^۱ - Friedmann

^۲ - Weitz

^۳ - Tolen

برخی از کشورها در حوزه توسعه روستایی، به خصوص کشور چین، زمینه را برای توجه بیشتر به توسعه روستایی فراهم کرد (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۶).

از طرفی می‌دانیم که اقتصاد کشورهای جهان سوم اغلب متکی به کشاورزی است و فعالیت‌های کشاورزی هم غالباً در روستاها انجام می‌شود. لذا از یک طرف بخاطر بهبود بخشیدن به روش‌های سنتی تولید کشاورزی و بهره‌برداری بهینه از زمین و منابع تولید و توزیع محصولات کشاورزی و متعاقب آن تخفیف گرسنگی و محو فقر و از طرف دیگر به منظور نوسازی اجتماعی و فرهنگی روستاها، که خود منشاء گرفته از توجه به مسائل انسانی و ضرورت‌های سیاسی است، موضوع توسعه روستایی و اهمیت آن آشکار می‌شود. برای همین هم هست که گفته‌اند، مشکلات جوامع جهان سوم اعم از بیکاری، فقر، کمبود درآمد، گرسنگی، کمبود تولید و غیره باید در روستاها حل و فصل گردد. بنابراین توسعه روستایی بخاطر حل مشکلات مزبور و مخصوصاً برآوردن نیازهای اساسی مردم روستایی از اهمیت و اولویت خاصی برخوردار است. (رسولی، ۱۳۸۲)

هدف اصلی و اساسی بانک کشاورزی فراهم آوردن امکانات اعتباری برای زندگی بهتر در روستا، ارتقا سطح درآمد روستاییان، و افزایش تولیدات کشاورزی است (یزد خواستی، ۱۳۸۲). در جهت دستیابی به این هدف بررسی‌های به عمل آمده از طرف موسسه تحقیقاتی وابسته به دانشگاه تهران که یک‌سال قبل از پیروزی انقلاب اسلامی صورت گرفته دلالت بر این دارد که این بانک حدود ۶۰ درصد اعتبارات مورد نیاز بخش کشاورزی را در آن زمان تامین می‌نمود از سوی دیگر در گزارش‌های بانک کشاورزی بعد از انقلاب اسلامی تصریح گردید که چنین نسبتی بین ۶۶ تا ۷۰ درصد می‌باشد هرچند فاصله بین ارقام ۶۰ درصد قبل از انقلاب و ۷۰ درصد بعد از انقلاب ظاهراً نزدیک به